

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
МІСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА імені О. М. БЕКЕТОВА

Ю. О. Давідіч

Г. І. Фалецька

КОНСПЕКТ ЛЕКЦІЙ

з дисципліни

**«ТРАНСПОРТНО-ЕКСПЕДИТОРСЬКА
ДІЯЛЬНІСТЬ»**

*(для студентів 5 курсу денної та 6 курсу заочної форм навчання
спеціальностей 7.07010102, 8.07010102 – Організація перевезень і управління на
транспорті (за видами транспорту))*

Харків – ХНУМГ ім. О. М. Бекетова – 2017

Давідіч Ю. О. Конспект лекцій з дисципліни «Транспортно-експедиторська діяльність» для студентів 5 курсу денної та 6 курсу заочної форм навчання спеціальностей 7.07010102, 8.07010102 – Організація перевезень і управління на транспорті (за видами транспорту)) / Ю. О. Давідіч, Г. І. Фалецька ; Харків. нац. ун-т міськ. госп-ва ім. О. М. Бекетова. – Харків : ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2017. – 26 с.

Автори: д-р техн. наук, проф. Ю. О. Давідіч
канд. техн. наук, доц. Г. І. Фалецька

Рецензент: канд. техн. наук, доц. Є. І. Куш

*Рекомендовано кафедрою транспортних систем і логістики,
протокол засідання № 1 від 31 серпня 2016 р.*

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
Тема 1 ВИДИ ТРАНСПОРТНО-ЕКСПЕДИЦІЙНИХ ПОСЛУГ.....	5
1.1 Ринок транспортно-експедиційних послуг на Україні.....	5
1.2 Види транспортно-експедиційних послуг.....	5
1.3 Принципи діяльності експедитора.....	6
Тема 2 ОРГАНІЗАЦІЯ ДОСТАВКИ ВАНТАЖУ.....	6
2.1 Критерії оцінки ефективності транспортного процесу.....	6
2.2 Техніко-експлуатаційні показники роботи рухомого складу автотранспорту при вантажних перевезеннях.....	7
2.3 Формування тарифів вантажних перевезень. Організація складського господарства.....	8
Тема 3 ТРАНСПОРТНО-ЕКСПЕДИЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ ПРИ ВНУТРІШНІХ ПЕРЕВЕЗЕННЯХ ПО ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ.....	9
3.1 Планування транспортно-експедиційної діяльності. Транспортно-експедиційна діяльність при внутрішніх перевезеннях по території України.....	9
3.2 Послідовність всіх операцій і роль кожного суб'єкта, що бере участь при здійсненні експедиторських послуг.....	11
Тема 4 ТРАНСПОРТНО-ЕКСПЕДИЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ ПРИ ТРАНЗИТНИХ ПЕРЕВЕЗЕННЯХ ПО УКРАЇНІ ТА ТРАНСПОРТНО- ЕКСПЕДИЦІЙНІ ПОСЛУГИ В ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ.....	17
4.1 Транспортно-експедиційна діяльність при транзитних перевезеннях по Україні.....	17
4.2 Правові аспекти транспортно-експедиційного обслуговування.....	18
4.3 Транспортно-експедиційні послуги в зовнішньо-економічній діяльності.....	19
Тема 5 ФОРМА І ЗМІСТ ТИПОВОГО ДОГОВОРУ ТРАНСПОРТНОЇ ЕКСПЕДИЦІЇ.....	21
5.1 Форма і зміст договору транспортної експедиції.....	21
5.2 Права експедитора і клієнта.....	22
5.3 Пред'явлення претензій і позовів за договорами перевезень.....	23
СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	25

ВСТУП

В рамках правового поля перевезенням признається господарська діяльність, пов'язана з переміщенням і транспортуванням вантажів. Транспортна експедиція товарів при цьому виступає допоміжним видом діяльності, пов'язаним з перевезенням.

Вантажі є продукцією виробничо-технічного призначення і виробу народного споживання. Суб'єктами перевезення виступають перевізники, вантажовідправники і вантажоодержувачі.

Розглядаючи сферу транспортно-експедиторської діяльності, важливо розуміти, що не кожна операція по перевезенню або транспортуванню вантажу (продукції, товару) є транспортною експедицією. В той же час будь-яка транспортна експедиція апіорі є перевезенням і транспортуванням, тобто операцією, пов'язаною з переміщенням вантажу. Ключовим моментом в даному випадку є те, що вантаж перевозиться у супроводі кого-небудь, тобто продукція транспортується як би «під контролем» і крім таких суб'єктів взаємостосунків, як вантажовідправник і вантажоодержувач, є ще одна ланка в ланцюжку перевезень – експедитор, який, у свою чергу, може виступати в особі першого або другого, або в особі обох. Все залежить від умов, на яких був укладений договір експедиції вантажу.

Отже, схеми перевезень в тих або інших ситуаціях матимуть певну відмінність, що в подальшому відобразиться на вмісті портфеля первинної документації, який життєво необхідний для своєчасного віддзеркалення всіх операцій, пов'язаних з процесом транспортування, в податковій і бухгалтерській звітності.

Тема 1 ВИДИ ТРАНСПОРТНО-ЕКСПЕДИТОРСЬКИХ ПОСЛУГ

1.1 Ринок транспортно-експедиторських послуг на Україні

Учасниками транспортно-експедиторської діяльності є клієнти, перевізники, експедитори, транспортні агенти, порти, залізничні станції, об'єднання і спеціалізовані підприємства залізничного, авіаційного, автомобільного, річкового і морського транспорту, митні брокери і інші особи, що виконують роботи (надаючи послуги) при перевезенні вантажів. При цьому під транспортно-експедиторською діяльністю розуміється підприємницька діяльність за поданням транспортно-експедиторських послуг з організації і забезпечення перевезень експортних, імпортних, транзитних або інших вантажів.

Транспортно-експедиторська послуга – робота, безпосередньо пов'язана з організацією і забезпеченням перевезень експортного, імпортного, транзитного або іншого вантажу за договором транспортної експедиції.

Займатися таким видом діяльності, як надання послуг з транспортної експедиції, можуть суб'єкти господарювання різних форм власності, як юридичні особи, так і фізичні особи-підприємці. Суб'єкти господарювання, які займаються цим видом діяльності, іменуються експедиторами.

На практиці досить часто перевізники одночасно виконують обов'язки експедиторів. І оскільки при цьому розмежувати обов'язки перевізника і експедитора дуже складно, якщо перевізник виконує обов'язки експедитора, то він зобов'язаний керуватися нормами діючого законодавства.

Додатково відзначимо, що як учасники транспортно-експедиторської діяльності можуть виступати не тільки експедитор, перевізник і клієнти (замовники), але і інші особи, що виконують роботи (надаючи послуги) при перевезенні вантажів.

1.2 Види транспортно-експедиторських послуг

Сфера діяльності по наданню клієнту транспортно-експедиторських послуг включає такі види перевезень, як експорт з України, імпорт до України, транзит по території України або по території інших держав, внутрішні перевезення по території України.

Експедитори надають клієнтам послуги, які визначені правилами здійснення

транспортно-експедиторської діяльності, а також договором транспортної експедиції.

До таких послуг відносяться:

- забезпечення оптимального транспортного обслуговування, а також організація перевезень вантажів різними видами транспорту по території України і іноземних держав згідно умовам договорів (контрактів), укладених у відповідності з вимогами Міжнародних правил по тлумаченню термінів «Інкотермс»;
- фрахтування національних, іноземних суден і залучення інших транспортних засобів, а також забезпечення їх подачі в порти, на залізничні станції, склади, термінали або інші об'єкти для своєчасної відправки вантажів;
- виконання робіт, пов'язаних з прийомом, накопиченням, дробленням, доробкою, сортуванням, складуванням, зберіганням, перевезенням вантажів, та ін.

1.3 Принципи діяльності експедитора

Транспортно-експедиторську діяльність можуть здійснювати як спеціалізовані підприємства (організації), так і інші суб'єкти господарювання. Для виконання доручень клієнтів експедитори можуть укласти договори з перевізниками, портами, авіапідприємствами, судноплавними компаніями і т. п., що є резидентами або нерезидентами України. Для цього вони можуть мати склади, різні види транспортних засобів, контейнери, виробничі приміщення і т. п.

Крім того, згідно законодавству експедитори можуть на добровільних засадах об'єднуватися в асоціації, ліги, союзи і т.п. об'єднання.

Тема 2 ОРГАНІЗАЦІЯ ДОСТАВКИ ВАНТАЖУ

2.1 Критерії оцінки ефективності транспортного процесу

Одним з показників, по якому виконується порівняльна оцінка рухомого складу конкретних моделей, є продуктивність (годинна, змінна, річна). При визначенні продуктивності порівнюваного рухомого складу такі показники, як час в наряді, коефіцієнт використання пробігу, коефіцієнт використання вантажопідйомності й відстань перевезення вантажу, що характеризують умови роботи рухомого складу, приймаються в розрахунках однаковими по величині.

Показники – технічна швидкість руху, вантажопідйомність і час простою рухомого складу під навантаженням і розвантаженням, що характеризують даний тип і модель автомобіля – можуть бути різними по величині відповідно до норм пробігу й нормами часу простоїв під навантаженням і розвантаженням.

Зі зменшенням відстані перевезення різниця у величині продуктивності автомобілів великої вантажопідйомності в порівнянні з автомобілями середньої й малої вантажопідйомності скорочується. Вибір рухомого складу тільки по показнику продуктивності не є остаточним, тому що не завжди автомобілі, що мають більшу продуктивність, забезпечують мінімальні експлуатаційні витрати.

Показник продуктивності не відбиває економічну ефективність використання рухомого складу. Тому для остаточного рішення цього завдання необхідно провести порівняння рухомого складу обраних моделей по таких економічних показниках, як собівартість і рентабельність перевезень.

Собівартість перевезень є узагальнюючим показником при оцінці ефективності використання тієї або іншої моделі рухомого складу в роботі. Тому економічно ефективним буде той рухомий склад, у якого величина собівартості перевезень буде мінімальною. При порівнянні рухомого складу за собівартістю перевезень остання повинна бути розрахована для конкретних умов перевезень при заданих коефіцієнтах використання пробігу й використання вантажопідйомності.

Другим показником оцінки економічної ефективності використання різного рухомого складу є рентабельність перевезень, що розраховується як відношення прибутку до вартості виробничих фондів. Однак визначити цей показник по рухомому складу різних моделей досить складно, тому що при цьому необхідно знати вартість виробничих фондів (основних і нормованих оборотних), що доводяться на автомобіль кожної моделі. Такі розрахунки будуть досить умовними.

2.2 Техніко-експлуатаційні показники роботи рухомого складу автотранспорту при вантажних перевезеннях

Всі процеси виробництва, у тому числі й транспортні, плануються, вимірюються і оцінюються за розробленою системою показників і вимірників. Ці показники встановлюють закономірний зв'язок між елементами транспортного виробництва і кількісною зміною транспортної продукції. Робота транспортних засобів покладена в основу організації та планування діяльності транспортних підприємств.

Номинальна (паспортна) вантажопідйомність транспортного засобу – це максимально можлива кількість вантажу, яка може бути завантажена при повному використанні місткості.

За час роботи на лінії транспортний засіб проходить певний шлях, який називається *пробігом*.

Нульовим пробігом називаються пробіги, не пов'язані з транспортними процесами (подача транспортних засобів з транспортного підприємства до місця першого навантаження; повернення транспортних засобів на підприємство з останнього місця розвантаження; заправлення паливом, технічне обслуговування).

Їздка – представляє собою закінчений цикл транспортного процесу і складається з наступних елементів:

- навантаження вантажів;
- пробіг транспортного засобу від пункту навантаження до пункту розвантаження;
- розвантаження вантажів;
- пробіг до наступного пункту навантаження.

Оборот – розуміють пробіг транспортного засобу за заданим маршрутом з обов'язковим поверненням в початковий пункт навантаження.

Організація руху та роботи екіпажів транспортних засобів при вантажних перевезеннях здійснюється на підставі рішення наступних основних завдань:

- маршрутизація перевезень;
- нормування праці;
- режими роботи водіїв.

2.3 Формування тарифів на вантажних перевезень. Організація складського господарства

Тарифи на перевезення являють собою ціну продукції транспорту. Вони встановлюються на основі собівартості перевезень, планових накопичень і витрат на збільшення і розширення діяльності АТП.

Складність розробки тарифів визначається різноманітністю продукції вантажного автомобільного транспорту. Відрядні почасові, по кілометровий розрахунок, за доставку (втрата) автомобілів, надбавки та знижки за експедиційні операції і послуги, на вантажно-розвантажувальні роботи, на складські операції.

Крім того існують правила застосування даних показників, включаючи норми часу, простою під навантаженням-розвантаженням, номенклатуру і класифікації вантажів.

Залежність фактичного завантаження рухомого складу від об'ємної маси вантажу і допустимої висоти навантаження покладена в основу визначення тарифної плати для перевезення і розцінок, оплати праці водіїв.

Клас вантажу визначається відповідно до діючої номенклатури та класифікації вантажів.

Тема 3 ТРАНСПОРТНО-ЕКСПЕДИЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ ПРИ ВНУТРІШНІХ ПЕРЕВЕЗЕННЯХ ПО ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ

3.1 Планування транспортно-експедиційної діяльності. Транспортно-експедиційна діяльність при внутрішніх перевезеннях по території України

При вирішенні проблем транспортного ринку особливу увагу слід приділити питанням постійного вдосконалення методів управління економічними процесами в усіх ланках і сферах транспортної діяльності, в тому числі і транспортно-експедиційної діяльності, що є ключовою умовою ефективного функціонування і розвитку всього транспортного комплексу України.

В умовах ринкових відносин товаром для споживача, в тому числі і клієнта транспорту, є продукція або послуга. При цьому споживча вартість товару визначається його здатністю вирішувати комплекс важливих проблем клієнта. Це відноситься і до такого товару, як експедиторська послуга. Ця послуга має цілий ряд споживчих особливостей і неформальних характеристик, сукупність яких складають якість транспортно-експедиторського обслуговування, яке пропонується відображати через набір параметрів і характеристик, що здійснюється за допомогою інтегрального показника якості. Такий показник становить ядро показника конкурентоспроможності товару, яке вимірюється ставленням інтегрального показника якості до ціни споживання товару.

Джерелом доходів транспортно-експедиційної діяльності є отримання оплати за надання експедиторських послуг вантажовласникам та отримання експедиторської комісії від перевізників. З вантажовласником підприємство зазвичай будує свої відносини на основі узгоджених тарифів. Вони можуть бути

фіксованими за кожну роботу або послугу: ставка за оформлення перевізних документів або за супровід вантажу; або виражатися у відсотках вартості робіт і послуг, які виконуються іншими підприємствами, з якими вантажовласник побажав встановити договірні відносини.

Однак основне джерело доходів транспортно-експедиційної діяльності – це знижка з тарифу, що надається перевізником за залучення певного обсягу вантажу (так звана «об’ємна знижка експедитору»).

Важливим показником в діяльності підприємств з надання транспортних послуг є собівартість перевезень. Від собівартості транспортно-експедиційної послуги залежить ціна продажу, яка відіграє величезну роль, тому що від продуманої цінової політики залежить конкурентоспроможність підприємства та його фінансовий добробут.

Експертна оцінка цінності різних факторів показує, що при виборі виду транспорту основними показниками є надійність дотримання графіка доставки, час доставки і вартість перевезення. Проте у кожному випадку ранжирування факторів проводиться відповідно до вимог клієнта. Аналізуючи характеристики різних видів транспорту, експедитор може вибрати вид транспорту для доставки товару при експортно-імпортних операціях відповідно до вимог клієнта.

Більш всього переваг має автомобільний транспорт, але на практиці, за економічними міркуваннями, організації звичайно використовують комбінації різних видів транспорту.

При виборі виду транспортного засобу експедитору також необхідно врахувати наступні фактори:

- внутрішній водний транспорт можна використовувати при доставці вантажу тільки в період навігації на внутрішніх водних шляхах;
- при відправці вантажу залізничним транспортом можна використовувати вагони, що знаходяться у власності залізниці, або власні вагони відправника вантажу; це впливатиме на вартість і терміни перевезення;
- при відправці вантажу в контейнерах, контейнери можуть знаходитися у власності залізниці, судноплавної лінії, вантажовідправника або безпосередньо у власності експедитора.

Після визначення виду транспорту експедитором повинен бути проведений аналіз ринку транспортних послуг з метою вибору перевізника. У разі, коли експедитор самостійно проводить вибір перевізника, він повинен ґрунтуватися на певній схемі вибору за спеціально розробленими схемами ранжированих

показників. Схема вибору перевізника за допомогою системи ранжируваних показників полягає в прямому порівнянні сумарного рейтингу перевізників.

3.2 Послідовність всіх операцій і роль кожного суб'єкта, що бере участь при здійсненні експедиторських послуг

При здійсненні експедиторських послуг експедитор є виконавцем таких послуг, проте виконувати свої зобов'язання він може, використовуючи два варіанти:

1) від свого імені, але за дорученням клієнта (продавця товару) і за рахунок такого клієнта;

2) від імені клієнта (продавця товару) і за рахунок такого клієнта.

Проте той факт, від чийого імені здійснюється операція по доставці вантажу: чи то від імені експедитора, але за дорученням замовника-продавця, чи то від імені замовника-продавця, є істотною відмінністю у вказаних вище способах. Це ключовий момент, оскільки залежно від вибраного способу здійснення доставки вантажу (тобто від чийого імені здійснюється операція доставки вантажу) по-різному здійснюватиметься організація документообігу у експедитора при наданні експедиторських послуг.

Розглянемо дві ситуації при здійсненні перевезення.

Варіант 1

Доставка товару покупцю здійснюється на підставі договору транспортної експедиції, згідно якій експедитор діє від свого імені, але за дорученням клієнта-продавця товару і за його рахунок. Згідно умовам договору функції по виконанню операцій зберігання, пакетування і перевезенню товару покупця покладені на експедитора.

Для того, щоб проаналізувати послідовність всіх операцій і роль кожного суб'єкта, що бере участь при здійсненні експедиторських послуг, представимо умови ситуації 1 у вигляді схеми (див. рис. 3.1)

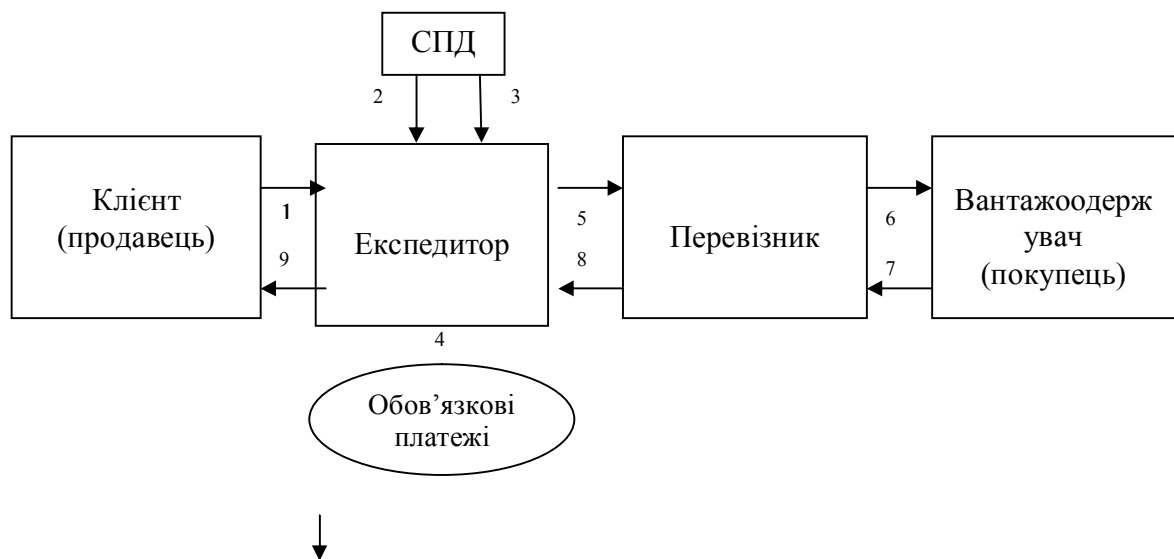

Рисунок 3.1 – Схема послідовності операцій при здійсненні експедиторських послуг

Висловимо порядок поетапного оформлення первинних документів згідно схеми, представленої на рисунку 3.1.

1-й етап. Між клієнтом і експедитором укладається договір транспортної експедиції. При цьому клієнт повинен оформити два пакети документів:

- для покупця товару – накладну про відпустку вантажу (2 екземпляри), в якій указується, що вантаж відпущений на підставі договору транспортної експедиції, і податкову накладну, якщо відпустка є першою подією, а також інші документи, супроводжуючі вантаж (технічну документацію, сертифікати і т. п.);
- для експедитора – Акт на відпустку вантажу або маніфест (декларацію).

Експедитор передає клієнту довіреність на отримання його працівником товарів (вантажу) від клієнта.

2-й етап. Експедитор від свого імені укладає договір з третім лицем – суб'єктом підприємницької діяльності (далі – СПД) на придбання послуг з пакетування вантажу. При цьому експедитору необхідно оформити Акт на відпустку вантажу такому СПД, а той, у свою чергу, надає довіреність на отримання його працівником товарів (вантажу) від експедитора. Відзначимо, що при перевезенні вантажу автомобільним транспортному СПД, окрім акту, оформляється товарно-транспортна накладна.

3-й етап. СПД пакетує вантаж і передає його експедитору.

При цьому СПД оформляє Акт про відпустку вантажу експедитору, Акт виконаних робіт і податкову накладну на ім'я експедитора (якщо складання акту є

першою подією). Експедитор, у свою чергу, видає своєму працівнику довіреність на отримання вантажу від СПД. Перевезення вантажу від СПД до експедитора оформляється товарно-транспортній накладній.

4-й етап. Розрахунково-платіжні документи про сплату обов'язкових платежів, пов'язані з виконанням експортно-імпортних перевезень (платіжні доручення, квитанції, чеки), виписуються на ім'я експедитора, що фактично проводить сплату від імені клієнта.

5-й етап. Експедитор від свого імені укладає з перевізником договір на надання послуг з перевезення вантажу. Експедитор (вантажовідправник) оформляє товарно-транспортну накладну:

- перший екземпляр залишається у експедитора;
- другий, третій і четвертий екземпляри завіряються підписами і друком експедитора і передаються перевізнику. Разом з ними (мається на увазі 2-й, 3-й і 4-й екземпляри товарно-транспортної накладної) експедитор передає перевізнику і 2 екземпляр накладної на відпустку вантажу від клієнта (продавця) вантажоодержувачу (покупцю).

6-й етап. Перевізник передає вантаж, а також другий, третій і четвертий екземпляри товарно-транспортної накладної і 2 екземпляр накладної вантажоодержувачу (покупцю). Вантажоодержувач, у свою чергу, надає довіреність на отримання товарів (вантажів).

7-й етап. Вантажоодержувач (покупець) передає перевізнику завірені власними підписами і друком третій і четвертий екземпляри товарно-транспортної накладної. Разом з ними покупець товару передає перевізнику перший екземпляр податкової накладної. Всі ці документи є підтвердженням отримання вантажу покупцем товару. Другий екземпляр товарно-транспортної накладної і другий екземпляр накладної залишаються у вантажоодержувача і є підставою для оприбутковування вантажу від клієнта-продавця.

8-й етап. Перевізник передає експедитору третій екземпляр товарно-транспортної накладної, який є підставою для складання Акту про надання послуг і розрахунку за надані послуги з перевезення, а також податкову накладну, завірену вантажоодержувачем. Четвертий екземпляр товарно-транспортної накладної залишається у перевізника. Звертаємо увагу, що податкова накладна, в якій вказана вартість послуг перевезення, складається на ім'я експедитора. До того ж тут слід зазначити, що якщо передоплата за послуги була першою подією, то податкова накладна оформляється на дату отримання передоплати.

9-й етап. Експедитор оформляє Акт виконаних робіт, що свідчить про факт надання послуг експедиції товару, і прикладає до нього звіт про витрати, понесені за дорученням і за рахунок клієнта (продавця). До звіту експедитор прикладає копії платіжних документів і акти виконаних робіт, пов'язаних з умовами договору транспортної експедиції. Крім того, експедитор передає клієнту (продавцю) копію третього екземпляра товарно-транспортної накладної і перший екземпляр накладної на відпустку товару покупцю, а також оформляє дві податкові накладні: на вартість власних послуг з експедиції (якщо підписання акту є першою подією) і послуг, придбаних для виконання договору, оплата яких проводиться за рахунок продавця товару (замовника).

Варіант 2

Доставка товару покупцю здійснюється на підставі договору транспортної експедиції, згідно якій експедитор діє від імені клієнта-продавця товару і за його рахунок. Згідно умовам договору функції по виконанню операцій зберігання, пакетування і перевезення товару покупцю є покладені на експедитора.

Функції, покладені на експедитора в частині зберігання, пакетування і перевезення товарів (вантажу), вказані в ситуації 2 і є ідентичними ситуації 1. Це зроблено для того, щоб сфокусувати нашу увагу на наступному важливому моменті: при здійсненні експедиторських послуг експедитор є виконавцем таких послуг, проте виконувати свої зобов'язання він може двома шляхами:

1-й – від свого імені, але за дорученням клієнта (продавця товару) і за рахунок такого клієнта;

2-й – від імені клієнта (продавця товару) і за рахунок такого клієнта.

Учасниками експедиторських послуг в ситуації 2 є ті ж суб'єкти, що і в ситуації 1. Тому використовуватимемо ту ж схему, приведену на рисунку 3.1.

Відмінністю в даному випадку є те, що в даній ситуації, 2 договори і акти про придбання послуг у третіх осіб експедитор оформляє не на своє ім'я, а на ім'я клієнта (продавця товару). При цьому експедитор виступає в ролі повіреного, а клієнт (продавець товару) – в ролі довірителя. В даному випадку експедитор фактично скоює дії на підставі договору транспортної експедиції, за наявності довіреності на здійснення таких операцій у експедитора.

Для того, щоб проаналізувати ситуацію 2 в рамках послідовності всіх операцій і визначити роль кожного суб'єкта, що бере участь при здійсненні експедиторських послуг, розглянемо порядок оформлення первинних документів поетапно.

1-й етап. Між клієнтом (продавцем товарів) і експедитором укладається договір транспортної експедиції. При цьому клієнт повинен оформити 2 пакети документів:

- для покупця товару – накладну про відпустку вантажу (2 екземпляри), в якій указується, що вантаж відпущений на підставі договору транспортної експедиції, і податкову накладну, якщо відпустка є першою подією, а також інші документи, супроводжуючі вантаж (технічну документацію, сертифікати і т. п.);

- для експедитора – Акт на відпустку вантажу або маніфест (декларацію) (див. рис. 5) і довіреність на ім'я експедитора, надаючи право такому експедитору здійснювати операції, пов'язані з послугами з експедиції вантажу (товару) від імені клієнта (продавця).

Експедитор, у свою чергу, передає клієнту довіреність на отримання його працівником товарів (вантаж) від клієнта.

2-й етап. Експедитор від імені клієнта укладає договір з третім лицем – СПД – на придбання послуг з пакетування вантажу. Фактично експедитор здійснює дану операцію на підставі договору транспортної експедиції, укладеної між клієнтом (продавцем товару) і експедитором, і довіреності на ім'я експедитора, наданій з боку замовника експедиторських послуг (продавця товару).

Крім того, на цьому етапі експедитору також необхідно оформити Акт на відпустку вантажу такому суб'єкту підприємницької діяльності, а той, у свою чергу, надає довіреність на отримання його працівником товарів (вантаж) від експедитора. При перевезенні вантажу автомобільним транспортом суб'єктом підприємницької діяльності, окрім акту, оформляється товарно-транспортна накладна.

3-й етап. Суб'єкт підприємницької діяльності пакетує вантаж і передає його експедитору. При цьому суб'єкт підприємницької діяльності оформляє Акт про відпустку вантажу експедитору, Акт виконаних робіт і податкову накладну на ім'я клієнта (якщо складання акту є першою подією). Експедитор, у свою чергу, видає своєму працівнику довіреність на отримання вантажу від суб'єкта підприємницької діяльності. Перевезення вантажу від суб'єкта підприємницької діяльності до експедитора оформляється за товарно-транспортною накладною.

4-й етап. Розрахунково-платіжні документи про сплату обов'язкових платежів, пов'язані з виконанням експортно-імпортних перевезень (платіжні доручення, квитанції, чеки), виписуються на ім'я клієнта, що фактично є замовником експедиторських послуг.

5-й етап. Експедитор від свого імені укладає з перевізником договір на надання послуг з перевезення вантажу. Експедитор (вантажовідправник) оформляє товарно-транспортну накладну:

- перший екземпляр – залишається у експедитора;
- другий, третій і четвертий екземпляри завіряються підписами і друком експедитора і передаються перевізнику. Разом з ними (мається на увазі 2-й, 3-й і 4-й екземпляри товарно-транспортної накладної) експедитор передає перевізнику і 2 екземпляр накладної на відпустку вантажу від клієнта (продавця) вантажоодержувачу (покупцю).

6-й етап. Перевізник передає вантаж, а також другий, третій і четвертий екземпляри товарно-транспортної накладної і 2 екземпляр накладної вантажоодержувачу (покупцю). Вантажоодержувач, у свою чергу, надає довіреність на отримання товарів (вантаж).

7-й етап. Вантажоодержувач (покупець) передає перевізнику завірені власними підписами і друком третій і четвертий екземпляри товарно-транспортної накладної. Разом з ними покупець товару передає перевізнику перший екземпляр податкової накладної. Всі ці документи є підтвердженням отримання вантажу покупцем товару. Другий екземпляр товарно-транспортної накладної і другий екземпляр накладної залишаються у вантажоодержувача і є підставою для оприбутковування вантажу від клієнта-продавця.

8-й етап. Перевізник передає експедитору третій екземпляр товарно-транспортної накладної, який є підставою для складання Акту про надання послуг і розрахунку за надані послуги з перевезення, а також податкову накладну, завірену вантажоодержувачем. Четвертий екземпляр товарно-транспортної накладної залишається у перевізника. Податкова накладна, в якій вказана вартість послуг перевезення, складається на ім'я експедитора. До того ж якщо передоплата за послуги була першою подією, податкова накладна оформляється на дату отримання передоплати.

9-й етап. Експедитор оформляє Акт виконаних робіт, що свідчить про факт надання послуг експедиції товару, і прикладає до нього звіт про витрати, понесені по дорученню і за рахунок клієнта (продавця). До звіту експедитор прикладає копії платіжних документів і акти виконаних робіт, пов'язаних з умовами договору транспортної експедиції. Крім того, експедитор передає клієнту (продавцю) копію третього екземпляра товарно-транспортної накладної і перший екземпляр накладної на відпустку товару покупцю, а також оформляє дві

податкові накладні: на вартість власних послуг з експедиції (якщо підписання акту є першою подією) і послуг, придбаних для виконання договору, оплата яких проводиться за рахунок продавця товару (замовника).

Тема 4 ТРАНСПОРТНО-ЕКСПЕДИЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ ПРИ ТРАНЗИТНИХ ПЕРЕВЕЗЕННЯХ ПО УКРАЇНІ ТА ТРАНСПОРТНО- ЕКСПЕДИЦІЙНІ ПОСЛУГИ В ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

4.1 Транспортно-експедиційна діяльність при транзитних перевезеннях по Україні

Правові основи організації і здійснення транзиту вантажів авіаційним, автомобільним, залізничним, морським і річковим транспортом по території України є визначений в Законі України «Про транзит вантажів».

Вантажі, а також транспортні засоби і контейнери вважаються транзитними через територію України в тому випадку, якщо транзит цих вантажів є частиною повного маршруту перевезення, яке починається і закінчується за межами території України. Причому в даному випадку не має значення, чи здійснювався транзит з організацією операцій по їх перевантаженню, складуванню, розбиттям на партії, зміною транспортного засобу або ж без здійснення таких операцій.

Перевезення транзитних вантажів може здійснюватися автомобільними, залізничними, водними і повітряними шляхами сполучення, які проходять через пункти пропуску на державній межі України.

Транзит вантажів супроводжується перевізними документами, складеними на мові міжнародного спілкування.

Інформація про те, оформлення яких документів при здійсненні міжнародних перевезень (у тому числі і транзитних) є обов'язковою вимогою чинного законодавства України.

Перевезення транзитного вантажу авіаційним транспортом супроводжується авіаційною вантажною накладною, яка заповнюється відправником в трьох оригіналах і шести копіях. Перший оригінал накладної підписується відправником і залишається у перевізника вантажу, другий оригінал накладної підписується відправником і перевізником і слід з вантажем до одержувача, третій

оригінал накладної підписується перевізником і залишається у відправника. Копії накладної залишаються у перевізника, відправника, одержувача, в аеропортах відправлення і призначення, на митниці.

Транзит вантажів через територію України може здійснюватися в прямому або змішаному (комбінованому) повідомленні. В прямому повідомленні транзит вантажів здійснюється одним видом транспорту без здійснення його перевантаження на інший вид транспорту і лише по одному транспортному документу протягом всього шляху проходження. В змішаному повідомленні транзит вантажів може бути пов'язаний з їх перевантаженням з одного виду транспорту (наприклад, залізничного) на інший вид транспорту (наприклад, морський), переробкою, сортуванням, упаковкою, накопиченням, вимірюванням, формуванням партії транзитного вантажу, тимчасовим зберіганням і ін. Такі операції здійснюються в зонах митного контролю виключно по вибору вантажовласника (уповноваженої їм особи).

Транзит вантажів нерозривний є пов'язаний з необхідністю надання вантажовласнику комплексу послуг, який складається з операцій, пов'язаних з підготовкою і відправкою вантажу, проведенням взаєморозрахунків з іншими учасниками транзиту, контролем за проходженням і отриманням вантажу. Ці супутні послуги називаються транспортно-експедиторськими.

4.2 Правові аспекти транспортно-експедиторського обслуговування

Транспортно-експедиторське обслуговування транзитних вантажів здійснюється на підставі договору транспортної експедиції, укладеного між експедитором і вантажовласником.

По такому виді договору операції з третіми особами на отримання транзитних послуг виконуються не вантажовласником, а по його дорученню і за його рахунок експедитором. За виконання договору транспортної експедиції експедитор одержує винагороду, розмір якої визначається в договорі за угодою сторін.

Якщо за договором транспортної експедиції експедитору доручено діяти і скоювати операції тільки від імені і за рахунок вантажовласника, то такий договір регулюється договором доручення. Характерною особливістю договору доручення є те, що всі операції за таким договором здійснюються виключно від імені і за рахунок довірителя. З цього виходить, що експедитор в результаті

операцій, укладених з третіми лицями, не набуває ніяких прав і обов'язків, тобто не стає учасником яких-небудь операцій, укладених їм з третіми особами від імені і на користь вантажовласника транзитного вантажу.

За своїм змістом надання транспортно-експедиторських послуг є різновидом посередницьких операцій, а отже, віддзеркалення цього виду діяльності в бухгалтерському обліку здійснюється за принципом обліку посередницьких операцій.

4.3 Транспортно-експедиторська діяльність у зовнішній економічній діяльності

Транспортно-експедиторські послуги надаються клієнтам при експорті з України, імпорті до України, транзиті по території України або інших держав, внутрішніх перевезеннях по території України.

За договором транспортної експедиції одна сторона (експедитор) зобов'язалася за платню і за рахунок іншої сторони (клієнта) надати або організувати виконання певних договором послуг, пов'язаних з перевезенням вантажів. Відносини сторін за таким договором регулюються правовими нормами.

У сфері діяльності з допоміжних транспортних послуг (навантаження, розвантаження, перевантаження, складська обробка товарів і інші аналогічні види робіт (включаючи страхування)), місцем поставки послуг вважається місце, де вони фактично надаються. Транспортна експедиція і є допоміжний вид діяльності, пов'язаний з перевезенням вантажів. Такі допоміжні послуги при транспортуванні вантажів є об'єктом оподаткування за умови, що місце їх надання знаходиться на території України.

Таким чином, загальну вартість послуг з транспортно-експедиторських перевезень, наданих на території України і за її межами, доцільно дробити на дві частини: окремо виділити частину вартості експедиторських послуг, що доводиться на закордон, і частину вартості таких послуг, що доводяться на територію України.

Можливо виділити декілька схем експедиторських перевезень вантажів, що найбільш часто застосовуються в Україні:

- перевезення вантажу самим експедитором

Якщо експедитор, надаючи клієнту транспортно-експедиторські послуги,

самостійно перевозить для нього вантаж за межі державної межі України, тобто виступає в ролі перевізника вантажу, то операція по перевезенню вантажу обкладатиметься в наступному порядку:

1) по ставці ПДВ 20 % на шляху проходження транспорту по території України, а саме:

- від пункту відправлення з території України до митної межі України (знаходження зовнішнього митного контролю);

- від митної межі України (знаходження зовнішнього митного контролю) до пункту призначення на території України;

2) по ставці ПДВ 0 % на шляху проходження транспорту за межами території України, а саме:

- від митної межі України (знаходження зовнішнього митного контролю) до пункту призначення за межами території України;

- від пункту відправлення за межами території України до митної межі України (знаходження зовнішнього митного контролю);

- між пунктами за межами митної межі України.

Вартість інших послуг (вантаження, розвантаження, перевантаження, перевірки кількості і стану вантажу, складської обробки товарів і інших аналогічних видів робіт), а також винагорода експедитора, якщо вона передбачена договором, то порядок їх оподаткування залежить від місця їх надання. У разі надання таких послуг і на території України, і за її межами слід поступити так само, як і з послугами з перевезення: оподатковувану і неоподатковувану ПДВ частини вказати в акті наданих послуг окремо:

- перевезення вантажу перевізником (третьою особою).

Для перевезення вантажу клієнта за межі державної межі України експедитор може привертати третіх осіб – перевізників, і діяти в цьому випадку від імені клієнта або від свого імені.

Якщо експедитор за умов договору діє від імені клієнта, то до договору транспортної експедиції застосовуються положення про договір доручення. У випадку якщо експедитор діє від свого імені, до договору транспортного експедиювання застосовуються відповідні правила договору комісії.

Отже, договір транспортної експедиції, укладений між клієнтом і експедитором, набуває ознаки посередницького договору.

Базою обкладення ПДВ при поставці товарів (відповідно і послуг), отриманих в рамках договорів комісії (консигнації), доручення, поручительства,

довірчого управління, інших цивільно-правових договорів, що передбачають здійснення поставки від імені і за дорученням іншої особи без передачі права власності на такі товари, є продажна вартість цих товарів (і послуг).

Датою виникнення податкового кредиту у експедитора при придбанні послуг перевезення по дорученню і за рахунок клієнта є дата перерахування грошових коштів на користь продавця таких послуг – перевізника (або інших видів компенсацій вартості таких послуг) за умови наявності податкової накладної.

Відповідно експедитор при перерахуванні грошових коштів перевізнику за дорученням клієнта матиме право на податковий кредит тільки по тій частині послуг, які доводяться на транспортування України. А в тій частині послуг, яка доводиться на транспортування за межами України, права на податковий кредит експедитор не отримає (точніше, податковий кредит виникає у нього по ставці 0 %).

Датою виникнення податкових зобов'язань у експедитора є дата передачі клієнту послуг з перевезення вантажу. У момент виникнення податкових зобов'язань експедитор виписує на ім'я клієнта податкову накладну в двох екземплярах на ту ж суму і за тими же ставками, що і перевізник. Оригінал податкової накладної передається клієнту, а копія залишається у експедитора.

На дату першої з подій (отримання винагороди від клієнта або підписання акту наданих послуг) експедитор відображає податкове зобов'язання по ПДВ, виходячи із суми винагороди. У цей момент він також виписує на ім'я клієнта податкову накладну в двох екземплярах.

Тема 5 ФОРМА І ЗМІСТ ДОГОВОРУ ТРАНСПОРТНОЇ ЕКСПЕДИЦІЇ

5.1 Форма і зміст договору транспортної експедиції

Транспортно-експедиторські послуги виявляються на підставі договору транспортної експедиції. Договір транспортної експедиції полягає у письмовій формі. У разі потреби додатково до договору клієнт оформляє на ім'я експедитора довіреність.

За договором транспортної експедиції одна сторона (експедитор) зобов'язала за платню і за рахунок іншої сторони (клієнта) виконати або організувати виконання певних договором послуг, пов'язаних з перевезенням.

Таким чином, на підставі одного договору експедитор може не тільки надавати власне експедиторські послуги, але і виконувати перевезення від імені клієнта або від свого імені, здійснювати розрахунки з портами і транспортними організаціями за перевезення, перевалювання, зберігання вантажів і т.п.

Крім того, умовами договору може бути передбачено надання експедитором додаткових послуг, необхідних для доставки вантажу:

- перевірка кількості і стани вантажу;
- вантаження, перевантаження і розвантаження;
- сплата митного збору, зборів і витрат, покладених на замовника;
- зберігання вантажу до його отримання в пункті призначення;
- отримання необхідних для експорту і імпорту документів, виконання митних формальностей і т. п.

По суті, договір транспортної експедиції – це окремий вид господарського договору, який може містити елементи декількох видів договорів: доручення, комісії, підряду, зберігання, перевезення і т.п.

5.2 Права експедитора і клієнта

При укладенні договору транспортної експедиції особливу увагу необхідно уділяти правам і обов'язкам, якими наділяються обидві сторони, що уклали такий договір, – клієнт (замовник експедиторських послуг) і підприємство-експедитор (виконавець експедиторських послуг).

Експедитор зобов'язаний надавати транспортно-експедиторські послуги відповідно до договору транспортної експедиції і вказівок клієнта, злагодженими з експедитором у встановленому договором порядку.

Якщо у експедитора виникла необхідність відступити від вказівок клієнта, зокрема у разі виникнення загрози пошкодження вантажу, безпеки людей і навколишнього середовища, експедитор зобов'язаний заздалегідь отримати згоду клієнта на відступ від умов договору. Якщо ж такої можливості експедитора немає (мається на увазі попереднє сповіщення клієнта і узгодження з ним майбутніх змін в умовах договору), експедитор має право жити на свій розсуд, повідомивши клієнта, в міру можливості, про свої дії. Таке ж право у експедитора виникає і у тому випадку, коли відповідь від клієнта на такий запит отримана експедитором в належний термін або в рамках того і межах якого необхідно було ухвалити відповідне рішення.

Розмір платні експедитору за надані послуги встановлюється сторонами в договорі транспортної експедиції. Якщо ж розмір платні в договорі не встановлений, клієнт зобов'язаний виплатити експедитору розумну платню, тобто визначену виходячи із звичайних цін, що склалися на аналогічні послуги на момент укладення договору. Не можуть бути включені в платню експедитора витрати на оплату послуг (робіт) інших осіб, привернутих до виконання договору транспортної експедиції, а також витрати на сплату зборів (обов'язкових платежів) при виконанні договору. Проте сторони можуть передбачити в договорі порядок відшкодування експедитору понесених ним витрат. Але всі понесені експедитором витрати при виконанні договору експедиції повинні бути підтверджені документами-рахівницями, невикідними і т.п.

5.3 Пред'явлення претензій і позовів за договорами перевезення

У разі потреби відшкодування збитків або застосування інших санкцій суб'єкт господарювання або інша юридична особа – учасник господарських відносин, чий права або законні інтереси порушені, з метою безпосереднього врегулювання суперечки з порушником цих прав або інтересів має право звернутися до нього з письмовою претензією, якщо інше не встановлене законом.

До пред'явлення перевізнику позову, що впливає з договору перевезення вантажу, є можливим пред'явлення йому претензії в порядку, встановленому законом, транспортними кодексами (статутами).

Позов до перевізника може бути пред'явлений вантажовідправником або його одержувачем у разі повної або часткової відмови перевізника задовольнити претензію або у разі неотримання від перевізника відповіді на претензію в місячний термін.

Такі претензії можуть пред'являтися протягом шести місяців, а претензії по сплаті штрафів і премій – протягом сорока п'яти днів.

Перевізник розглядає заявлену претензію і повідомляє заявника про задоволення або відхилення її протягом трьох місяців, а щодо претензії по перевезенню в прямому змішаному повідомленні – протягом шести місяців. Претензії по сплаті штрафу або премії повинні бути розглянуті протягом сорока п'яти днів.

У разі відсутності всіх необхідних документів вони можуть бути затребувані у заявника шляхом прямого запиту (листи) з вказівкою терміну їх пред'явлення

(але не менш 5 днів без урахування часу поштового доставлення). А у разі непред'явлення заявником необхідних документів у вказаний термін претензія розглядається за документами, що є.

За загальним правилом термін для відповіді на претензію складає один місяць, обчислюваний з дня отримання претензії. Якщо договором (правилами) передбачено право повторної перевірки забракованої продукції (товарів) підприємством-виготівником, претензії, пов'язані з якістю і комплектністю продукції (товарів), розглядаються протягом двох місяців.

Перевізник зобов'язаний дати відповідь на претензію протягом трьох (при прямому змішаному повідомленні – шести) місяців, а по претензії по сплаті штрафів і премій – протягом 45 днів. Претензія розглядається в місячний термін (дане правило діє при напрямі перевізником претензії вантажовідправнику або вантажоодержувачу).

Якщо сторонами в договорі перевезення виступають два суб'єкти господарювання, такі відносини є предметом регулювання між суб'єктами господарських відносин. Якщо ж суб'єкт господарювання тільки один (перевізник), а друга сторона – громадянин (тобто фізична особа – громадянин, а не фізична особа-підприємець), то застосовуються норми Цивільного кодексу.

Про результати розгляду претензії заявника повідомляється у письмовій формі.

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Усе про облік та організацію транспортно-експедиторської діяльності. – Харків : Фактор, 2008. – 448 с.
2. Закон України «Про транспортно-експедиторську діяльність»: за станом на 1 лип. 2004 р. №1995-IV – Закон №1995.
3. Нагорний Є. В. Транспортно-експедиційне обслуговування підприємств та організацій в умовах ринку : навч. посібник / Є. В. Нагорний, Н. Ю.Черниш. – Харків : ХНАДУ, 2002. – 358 с.
4. Домшина С. В. Досвід роботи транспортно-експедиційних фірм за кордоном, їх роль в організації логістичних систем / С. В. Домшина. – М. : 1994. – 43 с.
5. Плужников К. І. Транспортне експедирування. / К. І. Плужников – М. : ПосКонсульт, 1999. – 573 с.
6. Воркут А. І. Вантажні автомобільні перевезення / А. І. Воркут. – Київ : Вища школа, 1986. – 392 с.

Навчальне видання

Давідіч Юрій Олександрович

Фалецька Галина Іанівна

КОНСПЕКТ ЛЕКЦІЙ

з дисципліни

«ТРАНСПОРТНО-ЕКСПЕДИТОРСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ»

*(для студентів 5 курсу денної та 6 курсу заочної форм навчання
спеціальностей 7.07010102, 8.07010102 – Організація перевезень і управління на
транспорті (за видами транспорту))*

Відповідальний за випуск *В. К. Доля*

За авторською редакцією

Комп'ютерне верстання *К. А. Алексанян*

План 2013, поз. 132 Л

Підп. до друку 21.11.2016

Друк на різнографі

Тираж 50 пр.

Формат 60х84/16

Ум. друк. арк. 1,2

Зам. №

Видавець і виготовлювач:

Харківський національний університет
міського господарства імені О. М. Бекетова,
вул. Маршала Бажанова, 17, Харків, 61002
Електронна адреса: rectorat@kname.edu.ua

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи:

ДК № 5328 від 11.04.2017 р.